

Анотація

Кізова О. С. Специфіка договору застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду питань встановлення особливостей застави земель сільськогосподарського призначення, визначення правової природи, визначення особливостей земель сільськогосподарського призначення, як об'єкта застави. Предметом застави може бути як земельна ділянка сільськогосподарського призначення, так і її плоди.

Ключові слова: застава, застава земель сільськогосподарського призначення, об'єкт застави, іпотека.

Summary

Kizlova O. S. Specifics of Pledge of Agricultural Lands. — Article.

This article is devoted to a research into the legal nature of the pledge agricultural lands, an analysis of conceptual provisions especially agricultural lands how object of the pledge.

Keywords: pledge, pledge agricultural lands, object of the pledge, mortgage.

УДК 347.416

П. А. Меденцев

ОДНОСТОРОННЯ ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Однією з умов ефективного функціонування економіки будь-якої країни є дотримання учасниками економічного обороту прийнятих на себе зобов'язань. Проте в умовах економічної кризи, в якій перебувають сучасні держави, багато договорів не виконується, що, у свою чергу, сприяє подальшому поглибленню негативних процесів в економіці.

За таких умов особливого значення набувають проблеми невиконання договірних зобов'язань і, відповідно, аналіз питань, пов'язаних з правовими наслідками їх порушення.

Стаття 611 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) визначає, що у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. Правова природа зазначених наслідків (заходів) є різною. Так, наприклад, відшкодування збитків та моральної шкоди є заходами цивільно-правової відповідальності, одностороння відмова від договору — заходом оперативного впливу тощо. Крім того, сторони договору можуть застосувати й інші способи захисту цивільних прав та інтересів, передбачені законом або договором.

Стаття 611 ЦК України визначає як один із наслідків порушення зобов'язання його припинення, яке, в свою чергу, може відбутися внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання.

Відмова від договору (договірного зобов'язання) може бути взаємоузгодженою та односторонньою.

Взаємоузгоджена відмова від договору є правоприпинювальним правочинном, який призводить до припинення первісного договірного зобов'язання.

Одностороння відмова від договору допустима лише у випадках, передбачених договором або законом. При цьому правом на односторонню відмову особа може скористатися як у разі порушення умов договору, визначених законом, другою стороною (наприклад, ст. ст. 665, 666, 672, 678, 684, 690, 692, 695, 766, 782 ЦК України), так і незалежно від порушення умов договору (наприклад, ч. 2 ст. 408, ст. 724, ст. 739, ст. 763, ст. 790 ЦК України).

Дослідженню інституту відмови від договору в цілому та односторонньої відмови зокрема приділяли увагу такі вчені, як В. Ансон, Т. В. Боднар, В. Д. Примак та ін. Проте однозначної відповіді на питання щодо правової природи односторонньої відмови від договору та місця зазначеного способу захисту цивільних прав та інтересів серед правових наслідків порушення зобов'язань наразі не існує.

Вивчення зазначених питань і є метою даної статті.

Чинний ЦК України передбачає такі основні види односторонньої відмови від договору: 1) як санкцію за порушення умов договору другою стороною; 2) як право на вчинення односторонньої відмови без застосування заходів цивільно-правової відповідальності; 3) як безпідставну відмову від договору за відсутності порушень умов договору другою стороною з покладенням на сторону, що відмовилася, негативних правових наслідків, передбачених договором або законом [2, 299].

Видова належність односторонньої відмови від договору впливає на визначення правової природи останньої.

На думку Т. В. Боднар, оскільки не будь-яка одностороння відмова від договору є способом самозахисту цивільних прав та інтересів, для визнання за односторонньою відмовою способу самозахисту цивільних прав необхідні такі передумови: *по-перше*, наявність порушення, невизнання або оспорювання цивільного права особи; *по-друге*, одностороння відмова має виходити від особи, чиє право порушене, не визнається або оспорюється; *по-третє*, наслідком застосування односторонньої відмови є захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права особи способом, встановленим договором або законом [1, 39–40].

Зазначений автор звертає увагу на те, що ЦК України (ч. 3 ст. 651) передбачає різні правові наслідки односторонньої відмови від договору у разі його порушення: у разі відмови від договору частково — зміну умов договору; у разі відмови від договору у повному обсязі — розірвання договору. Отже, в обох випадках односторонньої відмови маємо справу зі способами захисту порушених цивільних прав, передбаченими відповідно п. 6 і 7 ч. 2 ст. 16 ЦК України, — зміною правовідношення і припиненням правовідношення, які у разі застосування їх стороною договору набувають характеру способів самозахисту. Проте лише цими двома способами самозахисту цивільних прав та інте-

ресів у випадку односторонньої відмови від договору не обмежується. Способами самозахисту у зазначеному випадку можуть бути: а) припинення дії, яка порушує право (п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України); б) відновлення становища, яке існувало до порушення (п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України); примусове виконання обов'язку в натурі (п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України) [1, 40].

Як бачимо, Т. В. Боднар розглядає односторонню відмову від договору як спосіб захисту цивільних прав та інтересів. Поряд із цим, вона зазначає, що правовими наслідками односторонньої відмови від договору в одних випадках є зміна договору і припинення договору (у контексті ст. 16 ЦК України — зміна правовідношення і припинення правовідношення). На перший погляд, може скластися враження, що тут існує певна помилка, адже правовими наслідками одних способів захисту є інші способи захисту. Проте, на нашу думку, жодної помилки тут немає, оскільки: по-перше, захист цивільних прав може здійснюватись шляхом вчинення не лише однієї, а й кількох юридично значущих дій; по-друге, цивільне право дозволяє використовувати кілька способів для захисту одного порушеного права. Крім того, тут необхідно звернути увагу на таке.

Власне відмова від договору, за своєю правовою природою, в одних випадках може розглядатись як захід оперативного впливу, який суб'єкт договірних правовідношення може застосувати без звернення до компетентних органів, тобто як захід самозахисту, в інших випадках (коли відбувається взаємна відмова сторін від договору шляхом укладення правозмінювального або правоприпинювального правочину) відмова від договору буде одним із засобів зміни або припинення договірних зобов'язань.

Коли управнений контрагент договірних зобов'язань реалізує передбачене законом або договором право на односторонню відмову від договору, зазначене право існує вже в рамках охоронного цивільного правовідношення, тому виникає необхідність розподілу суб'єктивних прав (правовідносин) на регулятивні та охоронні.

Правовідносини, що виникають із правомірних дій чи подій з метою забезпечення нормальної організації суспільного життя, йменуються регулятивними. Правовідносини, що виникають із передбачених законом конфліктних ситуацій, які перешкоджають здійсненню регулятивних правовідносин (факти порушення регулятивного права), називаються охоронними.

Специфічний юридичний факт — порушення права — тягне виникнення нового самостійного охоронного суб'єктивного права, яке виражається не лише в можливості державного примусу, але й у праві управненої особи на здійснення односторонніх дій, (переведення несправного платника на акредитивну форму розрахунків, відмова від договору внаслідок його невиконання чи неналежного виконання іншою стороною), якому не кореспондує обов'язок іншої сторони.

Охоронне суб'єктивне право в нових відносинах посідає місце, яке займав обов'язок у регулятивному. Тепер за правом стоїть чи здатність примусу, чи можливість односторонніх дій, тобто сила, котра в змозі привести правовідносини

до мети. Таким чином, внаслідок порушення регулятивного права, відбувається взаємоперетворення протилежностей, які складають правовідносини [3].

В юридичній літературі зазначені питання, як правило, розглядаються в рамках проблеми так званих секундарних прав. Секундарна правомочність функціонує в рамках специфічного правового зв'язку, де праву кореспондує правовий стан, що виражає пов'язаність, залежність суб'єкта, оскільки дії упорядкованої особи неминуче зачіпають його інтереси.

Право на відмову від договору може виникнути з додаткових юридичних фактів, а саме: з факту порушення регулятивного права вимоги. Регулятивне право вимоги, яке в регулятивних правовідносинах відігравало роль пасивної протилежності, змінюється охоронним правом на односторонні дії (домаганням). Йому вже не протистоїть обов'язок, оскільки обов'язок втратив характер активної протилежності. Порушення права призводить до того, що суб'єктивне право набуває «бойових» властивостей й у правовідносинах йому кореспондує стан зобов'язаної особи, оскільки здійснення домагання автоматично породжує обов'язкові юридичні наслідки [3, 54–56].

Заперечуючи проти того, що у випадку виникнення права на односторонні дії виникає правовий зв'язок (правові відносини), Ю. Г. Ткаченко наводить такий аргумент: «...наведену ситуацію не можна вважати двосторонніми правовідносинами, оскільки такі передбачають індивідуалізацію прав та обов'язків для обох сторін. Прагнення ж пояснити ситуацію, за якої права та обов'язки індивідуалізовані лише у одній стороні як двосторонні правовідносини, в яких інша сторона не індивідуалізована, суперечить прийнятому у науці уявленню про співвідношення норм та правовідносин» [4].

Проте, як вірно зазначає М. Є. Мотовиловкер, подібний аргумент й не є зовсім аргументом, оскільки зовсім не торкається суті справи й носить чисто формальний, догматичний характер. Загальноприйняте не означає обов'язково вірне, істинне. Й якщо загальноприйнята точка зору суперечить логіці, то необхідно внести корективи в інтересах істини [3].

Питання щодо односторонньої відмови від договору не обмежується лише визначенням правової природи цього заходу. Для практики велике значення має чітке визначення підстав та правових наслідків односторонньої відмови від договору. Ретельне вивчення окреслених питань може стати предметом подальших досліджень у зазначеній сфері.

Література

1. Боднар Т. В. Одностороння відмова від договору як спосіб захисту цивільних прав та інтересів // Міжнародна науково-практична конференція «Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 30 трав. 2008 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова. — О. : Астропринт, 2008. — С. 38–42.
2. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 896 с.
3. Мотовиловкер Е. Я. Теория регулятивного и охранительного права / Е. Я. Мотовиловкер. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1990.
4. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. — М. : Юрид. лит., 1980. — 176 с.

Анотація

Меденцев П. А. Одностороння відмова від договору в контексті проблеми правових наслідків порушення зобов'язання. — Стаття.

Метою даної статті є вивчення інституту односторонньої відмови від договору, дослідження його правової природи та визначення місця зазначеного способу захисту цивільних прав та інтересів серед правових наслідків порушення зобов'язань.

Ключові слова: відмова від договору, одностороння відмова від договору, заходи оперативного впливу, самозахист цивільних прав та інтересів, секундарні права.

Summary

Medentsev P. A. Unilateral Renunciation of a Contract in the Context of Obligation Breaking Consequences. — Article.

The purpose of this article is the study of institute of unilateral renunciation of a treaty, examination of its legal nature and determination of the mentioned method of civil rights and individual interests protection among the legal consequences of breach of obligations.

Keywords: repudiation of a contract, unilateral renunciation of a treaty, measures of operative influence, self-defence of civil rights and interests, secondary rights.

УДК 347.795.3

Т. Р. Чухрай

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ МОРСЬКИМ ТРАНСПОРТОМ

Держави, зацікавлені в торговельному мореплаванні, за всіх часів надавали пильну увагу розвитку національного морського законодавства. Але розвиток відносин у сфері торговельного мореплавання, надання їм міжнародного характеру зажадали розробки нових методів правового регулювання. Це привело до появи правових норм, що спеціально регулюють цей вид міжнародних відносин.

Саме через пріоритет міжнародних норм перед національними вважаємо за доцільне зробити спочатку огляд міжнародно-правових актів у галузі регулювання міжнародних морських перевезень, а потім вже перейти безпосередньо до цивільно-правового регулювання перевезень на рівні національного законодавства.

Зараз можна виділити три правові режими, що регламентують перевезення вантажів, закріплені різними міжнародними договорами:

1. Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів, підписана 25 серпня 1924 р. в Брюсселі, відома як Гаазькі правила.

2. Протокол про зміну Міжнародної конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів, підписаної в Брюсселі 25 серпня 1924 р., відомий у світі як Правила Вісбі.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів, прийнята в Гамбурзі в 1978 р., зі вступом в силу 1 січня 1992 р., оформила третій правовий режим у сфері морського перевезення вантажів.